Byråkrat, Byråkrati, Byråkratism

Vad betyder ordet byråkrat? En uppslagsbok kan upplysa oss om att första hälften av ordet kommer från det franska språket och motsvarar det svenska ordet skrivbord eller ämbetsrum. Den sista hälften av ordet sammanhänger med ett grekiskt verb, som betyder härska. Ursprungligen avsåg man sålunda med ordet byråkrat en person, som härskade från sitt skrivbord eller från sitt ämbetsrum. Efterhand har emellertid ordet byråkrat och de därifrån avledda orden fått en alltmera klandrande och nedsättande betydelse. I dag mena vi därför ofta med ordet byråkrat en formsträng, pedantisk ämbetsman och med ordet byråkrati ämbetsmannavälde eller skrivardöme.

Hur har då ordet kunnat få denna nedsättande och klandrande betydelse? I första hand har det naturligtvis berott på att ämbets- och tjänstemän missbrukat sin ställning och den makt, som lagts i deras händer. Det har förvisso funnits och finnes alltjämt inom vårt lands förvaltning ett stort antal perukstockar, som aldrig lärt sig inse, att de äro satta såsom allmänhetens tjänare och hjälpare. Det finnes dock å andra sidan också mycket intelligent folk med både god vilja och gott omdöme. Icke ens den förträffligaste bland förvaltningsmän kan undgå att taga hänsyn till de massor av föreskrifter, förordningar och cirkulär, som en offentligt driven apparat för och måste föra med sig.

Kravet på en minutiös efterlevnad av lagar och förordningar har alltid varit utmärkande för svensk rättsuppfattning. Ur detta krav har en sträng kontroll även av ämbets- och tjänstemännens sätt att sköta sina sysslor vuxit fram, kompletterad med hårda straffbestämmelser för den, som överskridit gränsen för det tillåtna. Rättesnöret kan sägas hava varit, att icke ens misstanken om orättmätiga förfaranden till egen eller annans fördel får vidlåda den, som omhänderhar offentlig förvaltning. I stort sett kan nog också den svenska ämbets- och tjänstemannakåren ifråga om omutlighet och redbarhet sägas ha motsvarat samhällets förtroende. I detta avseende har den ibland förkättrade stränga åtlydnaden av lagens bokstav givit ett ur samhällets synpunkt sett positivt utslag.

Det är emellertid ofrånkomligt, att i vårt moderna samhälle det offentliga livet just på grund av kravet på åtlydnad i detalj av reglerande föreskrifter för praktiskt taget all verksamhet kommer att kännetecknas av den stelhet, som man brukar kalla byråkrati. Ovedersägligt är också, att detta förhållande understundom kan medföra obehag och besvärligheter för allmänheten genom att systemet icke medger något tummande på fastställda bestämmelser. Dessa utslag av byråkrati kunna — även om de äro obehagliga för den som råkar ut för dem — icke läggas den enskilde tjänstemannen till last. De höra till systemets avigsidor. Allmänheten bör emellertid ha klart för sig, att byråkratien ändock i sista hand tjänar dess egna intressen. Stundom kan emellertid det byråkratiska nitet hos enstaka tjänstemän slå över i oginhet och onödig kitslighet. Då har det byråkratiska systemet glidit över i något, som man plägar kalla byråkratism och som är ungefär lika sympatiskt eller kanske snarare lika osympatiskt som de flesta andra -ismer.

Varför har då detta problem tagits upp till behandling i dessa spalter? Jo, den närmaste anledningen är, att den allmänna opinionen just i deklarations- och taxeringstider brukar

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-16 17:14:11

taga upp ämnet till diskussion och ställa oss taxeringsmän i skottlinjen. Man sysslar därvid ofta icke bara med byråkratism utan även med det byråkratiska systemet i största allmänhet. Utan att kraven på rättrådighet eftersättes, vill man gärna se något smidigare former vinna insteg i taxeringsarbetet. Icke bara tidningarnas insändarspalter utan även ledarna sysselsätta sig med problemet. Det är emellertid icke den enskilde taxeringsmannens fel, att han måste följa gällande föreskrifter, utan systemets, som icke medgiver smidigare tillämpning mera efter skälighetsregler. Enligt svensk rättsuppfattning äro taxeringsmännen lika väl som andra bundna av gällande rätt. Att beteckna tolkning av lag och förordning som paragrafrytteri skulle leda till de orimligaste konsekvenser.

Orsakerna till de avarter av byråkratiskt slag, som här berörts, ligga främst i systemets stelhet. Ett bortarbetande av dem skulle sålunda, som tidigare antytts, kräva ändring av spelreglerna. Ur samhällets synpunkt kräves emellertid hård kontroll över taxeringsmännens sätt att sköta sina uppdrag. Om fri tolkning och släpphänthet skulle tolereras i vissa avseenden, skulle detta förhållande kunna draga med sig friheter även inom andra områden med icke önskvärda, svårbemästrade följder. Gränsdragningen mellan tillåtet och otillåtet skulle kunna bliva alltför diffus, varigenom hela systemet skulle kunna råka i glid på ett sätt, som samhället knappast vore betjänt av. Det vore säkert icke lyckligt, om de enstaka taxeringsfunktionärerna finge frihet att envar efter sitt huvud tolka lag och förordning.

Även om sålunda systemet måste anses bära huvuddelen av ansvaret för uppkomsten av negativa överdrifter, måste det nog erkännas, att taxeringsarbetets friktionsfria fungerande ytterst till stor del blir beroende av de enskilda taxeringsmännens goda omdöme. För att systemet — hur det än är beskaffat — skall kunna fungera på ett tillfredsställande sätt, måste varje taxeringsman besitta en levande insikt om att hans uppgift är att hjälpa och betjäna allmänheten — ej att härska. Han måste dessutom taga som rättesnöre i fullgörandet av sitt taxeringsuppdrag vårt riksförbunds viktigaste och främsta uppgift, nämligen att städse verka för en enhetlig och rättvis taxering. Vidare måste var och en på sin ort och i sin befattning öka och fördjupa sina kunskaper genom studium av taxerings- och skattelagstiftningen, förekommande litteratur i ämnet samt prejudikatsamlingar beträffande taxeringsspörsmål av olika slag. Det är nämligen en gammal erfarenhet, att den okunnige och osäkre taxeringsmannen samtidigt ofta också är den störste byråkraten, den mest formstränge och pedantiske taxeringsmannen. Den som lärt sig inse detta har också en god grund att stå på i sitt betydelsefulla värv som taxeringsman och allmänhetens tjänare och har goda chanser att undgå att dragas in i byråkratismens snärjande garn.

E. T. + J. B. R.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-16 17:14:11